

Francisco Goya. *Los Caprichos*

Parodoje žiūrovams pristatomas vienas garsiausių ir mišlingiausių pasaulinio meno šedevrų – ispanų genijaus Fransisko Gojos (*Francisco Goya*, 1746–1828) sukurta grafikos serija *Los Caprichos* (isp. *capricho* – užgaida, įnoris, aikštis). Šis 80 estampų ciklas, pirmą kartą dailininko publikuotas 1799 m., sparčiai išpopuliarėjo ir Ispanijoje, ir už jos ribų. *Los Caprichos* tapo Gojos stiliaus kvintesencija, išsiskyrė laisvumu, išreiškė jo savitą požiūrį į realybę. Sukurtas meninis stilius buvo plačiai naudojamas XIX a. dailininkų, atsisakiusių atgyvenusios akademinės grafikos kalbos, darbuose.

Iki šiol svarstoma, kas įkvėpė dailininką sukurti šią seriją. Nuo pat *Los Caprichos* atsiradimo įvairūs istoriniai, filosofiniai bei meniniai kontekstai jų tyrėjų ne kartą buvo pristatomi kaip tikrieji inspiracijos šaltiniai. Pats dailininkas kategoriškai neigė bet kokią įtaką, išskirdamas tik XVIII a. ispanų poeziją, tarp jų Choveljano (*Gaspar Melchor de Jovellanos*, 1744–1811) bei bičiulio dramaturgo Moratino jaunesniojo (*Leandro Fernández de Moratín*, 1760–1828) kūrinis. Osunų šeimos ir grafienės Albos mecenatystė, kitų įtakingų valstybės veikėjų bei talentingų rašytojų globa leido Gojai gana gerai pelnytis iš užsakymų. Visa tai jam suteikė galimybę įkūnyti savo nežabotos fantazijos reginius.

Ruošdamas *Los Caprichos*, Goja sukūrė daugybę eskizų. Juose dailininkas apsibrėžė svarbiausias ciklo temas. Šie paruošiamieji piešiniai sudaro vadinamąjį Madrido albumą, arba seriją, kurios, deja, išliko tik fragmentai. Didžiojoje eskizų dalyje vaizduojama amžininkų butis ir sunki to meto moterų padėtis. Madrido albume pasirodo iš tradicinės ispanų literatūros perimtas Selestinos personažas, įgavęs ypatingą, simbolinę reikšmę Gojos kūryboje. Selestina Gojos kūrinuose iškyla it nuolat pasikartojantis motyvas, primenantis apie jaunystės ir grožio trumpalaikiškumą. Įvilкта į grotesko rūbą, ji dažnai įkūnija jaunystę tvirkinantį blogį. Lygiai taip kurtizanių paveikslai personifikuoja daugybę visuomenės ydų. Tokia realybės ir fantazijos dermė sudaro niūrių bei stulbinančių Gojos vizijų esmę. Kuriant naują meninę manierą, įkūnytą *Los Caprichos* cikle, itin svarbi tampa raganavimo tema.

Kai kurių *Los Caprichos* ofortų kompozicijos primena teatro sceną, kur galime stebėti ekscentriškų, deformuotų personažų pavidalų paradą. Dauguma jų pesimistiški, ciniški. Gojos Ispanija primena Dantės „Pragarą“, kur knibždėte knibžda įvairiausio plauko blogybės: veidmainystė, melas, žiaurumas, ištvirkimas. *Los Caprichos* cikle atsispindi visa dailininko trisdešimties metų darbo patirtis; jame pasakojama apie Bažnyčią ir valdžią, teismus ir įstatymus, meną ir mokslą, apie Madrido gatves, kaimo gyvenimą, šiuolaikinę poeziją ir filosofiją, apie turtuolius ir vargetas, senus ir jaunus. Čia, tarsi nesibaigiančiame chaose, maišosi slogūs vaizdai, suausti iš pykčio, kvailybės ir garbėtroškos.

Gojos santykį su *Los Caprichos* temomis atskleidžia pirmasis serijos lakštas – dailininko autoportretas. Jame sukurtas šiuolaikiško žmogaus įvaizdis, kuriuo dailininkas prisistato kaip naujųjų laikų, Šviečiamojo amžiaus žmogus.

Technika, kurią kurdamas naudojo Goja, buvo sudėtinga ir novatoriška to laiko dailėje. Dailininkas pasirinko oforto ir palyginti neseniai atsiradusios akvatintos technikos derinį. Rūgštis išsėdintos raiškios linijos pagyvinamos subtiliai tonuotomis, minkštai pasklidusiomis dėmėmis. Toks kelių atspalvių efektas buvo išgaunamas ant vario plokštės beriant dervų miltelius. Pavienėms detalėms paryškinti buvo naudojama ir sausosios adatos technika, kai raizoma aštriais lyg dreskiančiais brūkšniais, be rūgštis.

Serija pradama kūriniais, vaizduojančiais įvairias melo formas. Žmonės, apsimitantys tokiais, kokie nėra, žmonės, išduodantys vienas kitą, klastūnai, žiauriai žaidžiantys su jaunais ir nepatyrusiais... Šiose scenose svarbūs ir vyrai, ir moterys, tačiau moterims *Los Caprichos* skiriamas ypatingas dėmesys. Daugelyje estampų vaizduojamos Selestina ir kurtizanės, neretai jų profesija įgyja demonišką atspalvį. Jaunos mergaitės ir pagyvenusios moterys virsta fatališkomis ir žiauriu iniršiu alsuojančiomis būtybėmis, gebančiomis žaisti mirtingųjų likimais.

Tų laikų religijos kritikai ir reformatoriai, aistringai palaikantys idėją, kad šventosios inkvizicijos tribunolas yra aštriausias tironijos instrumentas Ispanijoje, rėmėsi vien legendomis ir nepagrįstais faktais. Nepaisant to, kad Ispanijos įtaka XVII–XVIII a. Europoje nepaliaujamai menko, tikėjimas inkvizicijos galia paprastos ispanų liaudies sluoksniuose išliko toks pat stiprus. Gojos pasirinkta laikysena inkvizicijos vykdytų žiaurumų atžvilgiu atspindėjo jo globėjų, susižavėjusių Šviečiamojo amžiaus idėjomis, poziciją, kuri atjautė šio Bažnyčios organo aukas. Temiškai išsiskiria ofortų grupė, kurioje kalbama apie visuomenės elgesio normas ir inkvizicijos vaidmenį. Ją vainikuoja 43-ias serijos lakštas „Proto miegas gimdo pabaisas“. Čia Goja užima dvejopą poziciją. Jis – ir autorius, ir miegantis dailininkas. Sapnai buvo gan dažna dailininkų bei rašytojų pamėgta tema, norint perteikti fantastinius siužetus, pavaizduoti nerealias būtybes. Pagal pirminį sumanymą dailininkas ketino visą ciklą pavadinti *Sueños* (isp. – sapnai).

Paskutinioji ciklo dalis skirta niūriam ir piktavališkam blogio pasauliui. Raganos, burtininkai, luošiai, kurių fizinė negalia atspindi dvasinį puvimą, yra kandaus satyrinio pasakojimo dalis. Goja tarsi leidžia toms būtybėms pačioms parodyti savo prigimtį: kūno dalys – akys, galvos, rankos, kojos – prisiūtos prie kūno tarsi dėvimo kostiumo detalės, kad akcentuotų simbolinį vaizdą.

Į *Los Caprichos* galima žvelgti ir kaip į politinę to meto karikatūrą, kurios atsiradimą paskatino Prancūzijos revoliucija. Naujos meninės kalbos potekstė slepia žiaurumą, o pamfleto satyra alsuoja prievarta. *Los Caprichos* artumas satyrai buvo įvertintas jau Gojos amžininkų. Osunų šeima įsigijo net 4-is serijos komplektus ir, pasak amžininkų, užmiesčio rezidencijoje vaidino šaradas, kurių

veikėjai buvo Gojos lakštų personažai. Dauguma to meto šviesuomenės manė, jog dailininko ofortai išjuokia konkrečius įtakingus asmenis, nors pats autorius tą kategoriškai neigė.

1799 m. vasario 6 d. Madrido laikraštyje Goja paskelbė išleidęs *Los Caprichos* seriją ir pradėdamas pardavinėti jos komplektus prabangos prekių parduotuvėlėje, įrengtoje po autoriaus butu. Keletas tų komplektų buvo parduota, tačiau autoriui liko didesnioji tiražo dalis (apie 240 pirmojo tiražo egzempliorių). 1803 m. atspaudus kartu su vario plokštėmis dailininkas padovanojo Karališkajai kalkografijai mainais į ilgametę pensiją savo sūnui, taip pasirūpindamas jo finansine padėtimi.

Latvijos nacionalinio dailės muziejaus turimi *Los Caprichos* estampai atspausiti Madride 1806–1807 m. Tai buvo antrasis serijos leidimas. Muziejus juos įsigijo 1930 m. Serijoje trūksta dviejų estampų – nr. 25 „Juk jis sudaužė ąsotį“ ir nr. 69 „Pučia“. Kiekvieno lakšto anotaciją sudaro originalus pavadinimas ir paties Gojos rašyti komentarai.

Jelena Viktorova